

ՅՈՎՆԱԹԱՆ ՆԱՂԱՃ

◁○▷

Ընթերցողէն կը խնդրէինք՝ սա յօդուածը կարդալէն առաջ ունենայիք ձեր աչքի ներքեւ

Նաղաշ Յովնաթան Աշուղը. Ներսիսեան Տպարան, Փարիզ, 1910.

Արշակ Էֆ. Չօպանեան Քուչակ Նա-հապետեանէն վերջ ուրիշ գլուխ-գործոց մը մեր գրատուններու մութ անկիւննե-րէն ի լոյս է բարձր. Մենք զարնան սկզբները Պօլիս եղած ատեննիս քննա-դատական մը գրեցինք, բայց ի թէ՛հրան ճամբորդելու պատճառաւ չկրցանք անոր հրատարակութեանը ի մօտոյ հասկել. Մենք պիտի հետեւինք միեւնոյն ուղղութեանը զոր ի կիր ածեցինք Քուչակի Իրիւանի քննութեան մէջ (տես Բազմավէպ, Մա-յիս). ըսել է ընդհանուր դիտողութենէ և անտեղի զովասանքներէ պիտի խորշինք. աւելի ուշադրութիւն պիտի դարձնենք մութ կէտերու վրայ. Լուրջ ուսումնասիրողէն կը խնդրէինք հատորը ձեռք առնուլ և մեզ հետեւիլ:

Նաղաշ Աշուղն ալ Քուչակի նման պար-սից բանաստեղծներու ազդեցութեան ներ-քեւ կը գրէ, սակայն շատ հեռուէն է որ ա-նոնց կը հետեւի. Միայն պարսկական աղա-ւաղեալ բառեր ու գաղափարներ իրեն հա-սեր են. վասն զի անոնք իր ապրած մի-ջավայրի հասարակաց պէտքն էին. Վրաս-տան և կովկաս ան ատեն պարսից նա-հանգ մըն էր, և իսպահանի լեզուն ու ազդեցութիւնը տիրապետող էր մտքերու ու գրականութեան վրայ. Նա տող մը չունի ուր կրնանք երևակայել թէ իսլամի, Հա-ֆըզի, Սաատիի կամ ուրիշ յայտնի բա-նաստեղծի գործերը կարդացեր կամ լսեր է և անոնց ազդեցութեան ներքեւ կը գրէ. այս-պիսի ազդեցութիւն նշմարելի է Քուչակի մէջ. Սակայն Յովնաթան իր միջավայրի ժողովրդական պարսկերէնէն յաջողու-թեամբ կ'օգտուի որպէս և Տաճկերէնէն.

գրեթէ միշտ ալ բառերը պարսիկներու նը-ման և արեւելեան հնչիւնով կը գրէ, այնպէս որ Չօպանեանի Բառարանին մէջ, մեզ պարսկահայերու համար, Յովնաթանի բառերը աւելի հարազատ են պարսկակա-նին, քան թէ Չօպանեանի ուղղագրեալ ձե-ւերը, որք ընհանրապէս կը շեղին ուղիղ հնչիւնէ. Յայտնի թէ Պարսիկները իրենց Արաբական բառերը աւելի Միջագետքէն կ'առնուն քան թէ՛ բուն Արաբներէն. և Պաղ-տատի Վալիաթի առոգանութիւնն ալ կը պահեն: Չայնաւորներու հնչիւններու մասին Պարսիկներու ու Տաճիկներու մէջ խորո-տարբերութիւն կայ. Յովնաթանի ձեւերը ընդհանրապէս պարսկական են, թէ և ստէպ աղաւաղեալ բուն զրական մաքրութենէն:

Շարք մը տողեր ունի ուր իմաստը ան-հասկանալի է և առանց ուղիղ ձեւերուն դի-մելու. ահա մենք կը յիշենք էջ 44 տող 1. Երես անդուլ շէյրայ բըրբուլ. անշուշտ սա օրինակողներու շփոթութիւն է. Նաղա-շը գրեց

է՛ր ես՝ ևն.

էջ 44 գ. 11. Իմ գրած տաղն կու կարդաս ու սաշ կանես. ուղիղ ձեւը՝ հաշ կանես, որ է հանոյց կը զգաս

էջ 44. գ. 13. Թօճմաթ ու Թահր. հիշտ բանի՛ դահր, այսինքն՝ գծուում.

45. 3. մէջ կ'ընկնի փախիլ նամարդն. Աշուղը գրեց՝ բախիլ՝ որ է նախանձող.

53. 13. բեր ծըծմ լեզուդ ինչպէս մեղր ի ծոր. մեղրի ծոր՝ է.

56. 20. Քաղցըրաթօս դուզի ու դում-բու. Թութի ու դումբիս.

57. 23. Վէսմ ու հալըն. վասֆ ու հա-լըն, որպիսութիւնը. կրկին 59. 21. Վաս-մըդ՝ վասֆդ ըլլաւու է.

63. 1. Ինձ հետ մի՛ կենար գինչպէս զանազան

զանազան է (tchanazan) սակարկող, ծնօտ աշխատցնող

69. 17. Ղանդ ու շաքար դու մի խուրի փանի ծախես ախմուրի

ուղիղ ձեւը սա է. դանդ ու շաքար թօ մի խօրի

Փանի ծախես ախմ. օ ուույի

դուռն որ դանդ ու շաքար կ'ուտես (բողոքովին քաղցրութիւն ես)

որքան խոտո դէմքեր շտկես:

76. 6 ետոյ չեկաւ դարոսի ծիծաղն. դարոսի պէտք է ըլլայ, Զօպանեան Էֆ. կ'ըսէ թերեւ Ղազարոսի, սակաւ Արարա-Պարսկական հարուստ կծծին որ աներով ու դողով մեռաւ առանց երբէք խնդալու՝ Ղարունն էր

48. 3. գրել եմ կապել բաւթայ բաղով. Պարսից բուն բառը բանդ (պանա) է, ժապաւէն: Մեր ազնիւ բարեկամ Արշակ Էֆ. քանիցս շեղուել է հեղինակի ուղիղ ըմբռնումէն, թերեւ իր աշակիցները զայն մոլորցրել են, պարսկերէն չգիտնալով, ահա քանի մը ցնցուն օրինակներ:

Էջ. 38.9. որ տանք կեափրն՝ ծափա-հարեք ըսել է, ո՛չ թէ քէֆ ընենք:

Վերկի սարդափն առ սառնատուն է ca-ve ուր գինի կը պահուի:

Էջ. 46. 18. Թու փարսի չըրուն նա-միտանի. դուն պարսկերէն չգիտես: Լեզու է գրական պարսկերէնին մէջ, սակայն խօսելու առեն յատկապէս իսպահան և անոր հարաւր կ'ըսեն (որպէս նուն, խուն, խունէ, շունէ, ըսելու տեղ): Զօպանեան բանկոնակ կը թելադրէ. խոշոր սխալ մը: Չէրան չէ-բուն՝ լեզու է, չէբանէ՝ լեզուակ, չըրուն ձեռք բանկոնակ՝ պարսկերէնին մէջ չենք տեսներ, աւելի տաճկերէն է:

47. 11. ես հիւանդ էի մէյլ իր գրեր հաճեցար գրել չէ, որպէս Զօպանեան կը սե-պէ այլ հաճութիւն, հաւանութիւն էիր յայտներ գրաւոր ձեռով, ըսել է թէ գրեր էիր որ ինծի հետ համաձայն ես: Մէյլ անուն է:

60. 18. ես եղայ սէֆիլ չարընչի ճղդ-ճիմ. ազերսարկու (ողբացող):

65. 25. աչքերդ այնախանա. հայե-լանման չէ, այլ պրիժանդի նման, վէտ-վէտ, ճաճանչափայլ

78. 21. Թընկեր շարած իսպահանայ, տիկեր չէ, այլ բիւրեղեայ շիշեր, сараfe, սրուակ. թոնկ, թունկ թնկեր (յոգնակի) բոլոր ձեւերը ունինք

80. 10. ես արջ կատու եմ զաչըման (գահ-չաման) Ջըեզ կը քշեմ չուր ի Մար-չըւան. երբեմն ես արջ կատու եմ, զքեզ կը քշեմ մինչև ի Մարգըւան.

95. 19. ծայրեն երկար որպէս սալակ. զամբիւղ բսել է, ո՛չ թել է, ո՛չ գիծ ո՛չ ալ յատուկ անուն.

106. 24. Սամուր վալափուշ սարէսար բալափուշ, ծայրէծայր սամուր վերարկու: Տամ կամ դամ բառը պարսկերէնի մէջ իրիստ տարբեր իմաստով կը գտնենք: Ա-շուղն ալ քանի տեղ դամ կը գրէ՝ զանազան նշանակութեամբ: Զօպանեանի բառարանը «տանիք, ձայն բռնել» կըսէ. առաջինը սխալ է Աշուղին վերաբերմամբ, երկրորդը անկատար, օրինակները նայինք

35. 1. իմ հարըն նստել դամով ուռ-չած. պարծանք, բնականէն դուրս լըջու-թիւն ստանձնած. առօր փառօր, ամէն ինչ որ պատշաճ է:

56. 11. ես կ'ուլամ դու ուրախ նստիր դամարա ուռչիր. պարծանք ծախէ, սըն-պարծութիւն ըրէ, լուրջ երեցուր զքեզ:

106. 11. մէջլիս նստեր սազով դա-մով. վայելչութեամբ. դափ բառ ալ կայ որ երաժշտութեան գործիք մըն է, թերեւս դամ է դափ շփոթուել են:

86. 5. դամով ուրախացէք, սկիզբէն վերջ, ամէնըդ ալ ուրախացէք:

«Բառարանի» ձև մէջ ալ քանի բառեր պէտք է ուղղուին. Թաղպայ (62. 2.) փունջ չէ, այլ սենեակի պատին մէջ խորշ մը ուր ի մէջի այլոց ծաղիկներ ալ կրնան գտնուիլ. խաթայի գօտի՝ չինական գօտի չէ, այլ որոշ նկարներով գօտի մը, նաշ-խուն կամ նախշուն գօտի: Խաթայ (56. 13) մէկ գիծ, հակիրճ նամակ է:

Դուլթապ՝ բանտարկեալ է. եսս՝ վհա-տութիւն.

Էնթերար՝ վստահութիւն, թամահ՝ ազահ, իլթիմաս՝ աղաչանք, համալիլ, շքանշա-նի ժապաւէն, grand cordon, ինք շքա-նշան:

Ղաթար ընկնել՝ իրարու հետ չափուիլ ու կոտուիլ չէ, այլ հերթով մէկ միւսի ե-

տե շերտուիւ, Faire queue, շար, տողան, կազմել:

Ղալամբոր պատմա է նկարով: Մայիլ՝ յօժար, մէյլ՝ հաճոյք,

Նոդուշ՝ շաքարեղէն, bonbons.

Շիշակ՝ շիշի խորոված չէ, այլ երիտասարդ (միամեայ) արու ոչխար:

Չաղ՝ գէր և առողջ է.

Տոշխուր՝ տողաշար չէ, այլ դժուար. Բարահումիս երեկ յոյսի ճամբայ (ուհ)

է:

Խնդումըն 48. 13. վայելչապէս չէ, այլ խակոյն, ան ատեն:

Տպագրութեան գործը շատ շքեղ է. Յովնաթան Յոմնաթանեանի նկարները հետաքրքրական են և ազգային արուեստի պատմութեան տեսակետէն խիստ կարևոր, Զօպանեանի աշխատանքի համար միայն գովասանք ունինք յայտնելու: Աշուղը մեր ընթերցողներուն կը թողունք ջերմ յանձնարարականներով:

Յովնաթան՝ Գուշակ մը չէ. սակայն կենդանի զգայուն հայ մըն է. անոր ամէն տողի մէջ մարդկային սիրտ մը կը խօսի: Թեհրան:

ՏՈՔԻ. ՊԱՁԻ,

ԱՅՅԵԼՈՒԹԻՒՆ ՍԸ ՍԱՐԴԵՐՈՒ ՔՈՎ

Մեղը որ սարգերը քիչ համակերելի կենդանիներ եղած են միշտ. բայց թէ լաւ մը քննելու ըլլանք զիրենք, ստորին կենդանեաց մէջ ամենէն խելացին և ուշիմը պիտի գտնենք:

Իրենց թառուտ մարմինը, տխուր տեսքը, մարմնոյն անվայելուչ ձևը, նոյն իսկ ամենահետաքրքիր բնաբաններու զգուանք մը ազդած է, սակայն եղած են որ իրենց զիրենք բոլորովին ասոնց ուսումնասիրութեան տուած են: Եւ յիրաւի այդ մանր կենդանիները զննելէն վերջ զանոնք սիրած և զմայլած են իրենց ներքին ընկերական կարգաւորութեանց մասին:

Սարգերու մէջ ամէնէն աւելի ուսումնասիրուածը Մոր կամ Մորմն է¹. Կը սիրէ չոր, քարոտ և արևոտ տեղեր. իր բոյնը շինելու համար գետնի վրայ ծակ մը կը բանայ խոր 30 հարիւրորդամեղը, և որպէսզի ողողումներէ և թշնամիներէ պաշտպանէ իր բոյնը՝ թուր մը կը շինէ փայտով, խիճով և ապա ոստայնով լաւ մը կը պատէ:

Այս մորմին ձուածութիւնը շատ հերքերգրական է. Ժ. Ֆապրը, Ֆրանսացի արդի երեկելի միջատաբանը, յաջողեցաւ ամէն մանրամասնութեամբ ուսումնասիրել այս երկուքին:

Էգին առաջին գործը կ'ըլլայ հիւսել կէս խոզակ մը, և հոն կը դնէ ձուերը, դեղնորակ և սնձաւոր, և ապա կը լրացնէ խոզակին հիւսուածքը, և այսպէս կը գոցէ ուժով մը որ գրէթէ կեռասի սեճուութիւն կ'ունենայ: Խոզակը շինելէն վերջ մայրը զայն մէջտեղ չի թողուր այլ որդւ վայնին տակը կը կապէ թելով մը և աւէն տեղ միասին կը տանի. & Շատ հետաքրքրական տեսարան մ'է, կը գրէ Ֆապրը, տեսնել այս կենդանին որ իբր իրեն միակ գանձը կը տանի զայն ամէն տեղ, երբէք չի թողուր. ոչ գիշեր, ոչ ցերեկ, և եթէ հարկ ալ ըլլայ, զայն քաշութեամբ կը պաշտպանէ: Եթէ փորձ մը ընես այդ պարկը իրմէ զատել, ուժով մը կը սեղմէ զայն կուրծքին վրայ, ունելիքը ուժով մը կը բռնէ և իրեն թունաւոր ճանկով կը խոցէ:

«Եթէ դիպուածով յաջողինք այս իրեն թանկագին պարկը կորզել և դարձեալ իրեն տրամադրութեան ներքե թողուլ, վերստին կ'աւնու, իսկ եթէ փոխանակ իրեն խոզակը առաւ ուրիշին խոզակ մը յանձնենք, հաւասարապէս անոր ալ կը տիրանայ »:

1. Փազիժ կամ Մորժ, գալտաարդի ցեղէն է, կը զբաւոյնի Խաւիւրի և Տարենտոնի մօտերը (tarentum) որմէ ասած է այս անունը, Պատակար է իսպթուածը և հիւսնորթիւն մը ասով կը բերէ որ կ'ընտի արտ փաղիճակաւ (tarentisme կամ tarentulisme) որ սաստիկ թրուութիւն և մեղամագձութիւն առաւ կը բերէ:

ՅՈՎՆԱԹԱՆ ՆԱՂԱՇ

(յաւելուած էջ 478 սոյն պրակին)

48. Յ. զրեւ եմ կապել բաֆտայ բա-
ղովէն վերջ տպէիք 77. 13 «Բուքը ու
բօհտանքն» պարսկերէն՝ բօխ ու բօհտա-
նքն, նախանձ ու զրպարտութիւն, Զօ-
պանեանի կարծիքը, սխալ է. վասն զի
պարսկերէնի մէջ այսպիսի ոճ մը չկայ:

93. 10. Թալանեցիք տուլպա տարէք,
դարէք է՝ զգրոց, պահեստ, թաղչայ, սե-
նեակի պատի խորունկ:

94. 18. քիբշան՝ ճերմակ մորթազարկ
է, cosmétie. Տակաւին այս բառը գոր-
ծածական է կովկասի մէջ:

95. բերան քաշել՝ հայոյել. չանախ՝
աման. նազար կու տայ՝ կը փնտռէ. զա-
րուն չուխէն՝ վտիտ վերարկուն. պատի

քրչալակ՝ կը պատէ թաղիքով. կէչա՝ թա-
ղիք. բըզօշ, պըլօշ՝ միջատ:

97 են. հազի, ազի՝ մայրիկ, կողինք-
ցիլ՝ յամառիլ, գուլ՝ կոկորդ. հենց են
անլի՝ սառած հալիմ. ալանէ՝ հիւսուածք
մը. դարբեղար՝ թափառական. չըչիկ աղ-
ջիկ՝ խաղալիկ, փոքրիկ. բըռուչ ուռչած՝
սարել, սարքել, լարել:

72. արիշտէ գուման՝ յերէշ (? հրցմ.
խմբ.) գնացք:

71. մէջլիսըն ձըզեցէք տուզան. սու-
զան բառ մը կայ, ծածկոց, ասեղնագործ:

ՏՈՔԴ. ՊԱԶԻԼ

1. Մեծ. Տօթղ. սոյն փոքրիկ յաւելուածը իր
ցովնարան Նաղաշ յօդուածին վրայ մեր ձեռքը
անմիջապէս թերթի տպագրութեան ընթացքին
միջոց հասած ըլլալով, կարելի չեղաւ մեզի
զայն յօդուածին մարմնոյն մէջ անցնել:

Խառնթ. խմբ.

===== ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹԻՒՆ =====

ԱՆԴՐԻԿԵԱՆ Հ. Ն. — Ուրուագիծ հայ մատենագրութեան . . .	438
ՄԵԼԷՔԵԱՆ ԵՂԻԱ. — Բանաստեղծութիւններ . . .	443
Յուշագիրք Ռուստամի, Թրգմ. Հ. Ե. Ա.	447
ԽՄԲ. — Ռուստամ և Նապոլէոնի բանակին մէջ ուրիշ հայեր . . .	451
ԱՍՏՈՒՐԵԱՆ Հ. Յ. — Փաղաքական վերաբերութիւններ ընդմէջ Հայաստանի և Հռովմայ	454
ԱԿԳԵՐ Հ. Յ. — Սէծ հանգէս մը փոքրիկ գիւղի մէջ . . .	462
***. — Կամաց մ'անցիր.	464
ԵՐԵՄԵԱՆ Հ. Ս. — Հ. Արսէն Բագրատունի	465
ՏՈՔԹ. ՊԱԶԻԼ. — Գովաթան Նաղաշ	475
Ա. Հ. ՄՈՎՍԷՍ. — Այցելութիւն մը սարգերու քով	478

